

Buket Uzuner'in “Önceki ve Sonraki Kadın” Hikâyesine Feminist Bir Bakış

Zübeyde BİLDİRİCİ*
Ramazan GÜLENDAM**

ÖZET

Okur merkezli kuramlar sınıflamasına giren feminist eleştiri; psikanaliz, Marksizm, okuyucu olarak kadına yönelen eleştiri ve yazar olarak kadına yönelen feminist eleştiri gibi açılımlarla disiplinlerarası (psikolojik, kültürel, politik, sosyolojik, biyolojik, edebî, dilbilimsel gibi) bir yaklaşımı içermektedir. Feminist edebiyat eleştirisi ise, kültür ve edebiyattaki yerleşik ve dolayısıyla erkeğin bakış açısını yansıtan değerleri, kalıpları sorgulayarak işin öteki yüzüne dikkat çeker. Böyle bir amaçla, bu çalışmamızda, Buket Uzuner'in *Önceki ve Sonraki Kadın* başlıklı hikâyesi feminist okumaya tâbi tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Feminizm, kadın kimliği, feminist edebiyat eleştirisi, kadın yazarlar*

A Feminist Abroach To The Story of *Önceki ve Sonraki Kadın* by Buket Uzuner

ABSTRACT

Feminism can be roughly defined as a movement that seeks to enhance the quality of women's lives by defying the norms of society based on male dominance and subsequent female which implies the emancipation of women from the shackles, norms and customs of society. It demands that women should be treated as autonomous subjects, and not as passive objects. The aim of this study is to examine Buket Uzuner's contribution to the feminist question in her story of *Önceki ve Sonraki Kadın*.

Keywords: *Feminism, woman identity, feminist literature theory, women writers*

Okur merkezli kuramlar sınıflamasına giren feminist eleştiri; psikanaliz, Marksizm, okuyucu olarak kadına yönelen eleştiri ve yazar olarak kadına yönelen feminist eleştiri gibi açılımlarla disiplinlerarası (psikolojik, kültürel, politik, sosyolojik, biyolojik, edebî, dilbilimsel gibi) bir yaklaşımı içerir. Feminist edebiyat eleştirisi, kültür ve edebiyattaki yerleşik, özellikle ataerkil bakış açısını yansıtan değerleri, kalıpları sorgular ve işin öteki yüzüne dikkat çeker.

Feminist edebiyat kuramı, 1960'lı yıllarda güçlü bir şekilde yeniden gündeme gelen feminist yaklaşımın edebiyat alanında sesini duyurması sonucu oluşur. Önceleri ataerkil düzende kadının “öteki” olarak algılanışı ve aşağılanışının edebî yapıtlarda da sürdürüldüğünü ortaya koymayı hedefleyen bu eleştiri kuramı, zamanla amaçlarını çoğaltmış ve edebiyat dünyası sınırları içinde kadına ilişkin başka sorunların da altını çizmeye başlamıştır¹.

Kadın hareketleri ve edebiyatı, bilinç yükseltmeye odaklanan, erkek şovenliğine karşı çıkan, kadının “öteki” olmasını engellemeye çalışan, yerleşik biyolojik farklılığa dayalı kültürel cinsiyetçiliği kınayan, kadının *fallus* tarafından ve *fallokerasi* tarafından yönetilmesini yeren feminist bir eylemin göstergesidir. Toplum ideolojisinin

**International Burch University, Department of Oriental Philology, Doktora Adayı Öğrenci, Saraybosna, Bosna-Hersek, zbeysesin@hotmail.com*

***Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi.*

¹ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 249-50.

göstergesi olan erkek yazarların edebiyat eserlerindeki egemenliğini, misogyny (kadından nefret etme) durumunu ve kadının sırf melek ya da canavar olarak görülmesi gibi yargıları yıkmaya çalışır. Zira bu şekildeki bir ayırım, feminist eleştirmenlerce erkek egemen toplumun bir dayatmasıdır. Bu yüzden kadınların kendilerine ait bir dili ve edebiyat geleneği de oluşmalıdır.

Feminizm açısından kadınların kendi kendisini yazması ve kendi dilini oluşturması bir zorunluluk olarak görülür. Çünkü erkeklerin dilinde kadınlar iyi ve kötü hususiyetleri aynı anda taşır. Mesela kadınlar doğallık, namus, ulus, maneviyat, ev gibi en temel değerlerin işaretiyken güçsüzlük, duygusallık, yapaylık, tutarsızlık, baştan çıkarma, delilik gibi bozulmanın ve genel olarak tehlike arz eden şeylerin simgesi de oluverirler. Bu saçma ikiliğe bir son vermek ise kadınların yazması ile mümkün olacaktır. "Feminizmin en temel saptamalarından biri, kadınların erkekler tarafından yapılmış bir dil içinde yaşamak zorunda olduklarıydı. Bunun en azından bir anlamı, kadınların sessizliğinin, sürekli olarak onlar hakkında ve onlar üzerinden, onların dolayısıyla konuşan bir dil tarafından tanımlanması ve güvence altına alınmasıdır."²

Burada önemli olan sadece kadınlar hakkında iyi ya da olumsuz imgeler oluşturulması, bazı önyargıların dile getirilip yerleştirilmesi söz konusu değildir. Bunun da ötesinde, tek tek kadınlardan soyutlanmış, kendisine hem olumlu hem olumsuz bazı özellikler atfedilen bir kadın kavramının, başka şeyler hakkında, özellikle iktidar ilişkileri ve kimlikler hakkında konuşmanın kültürel aracı olup, bir tür "süper gösteren [signifier]" işlevi yüklenmesidir.³ Zira kadınlar, iktidar ilişkileri ve kimlikler konusunda da edilgin konuma itilmişlerdir. Bu da erkek ve kadın ilişkilerinde daha karmaşık sorunlara yol açmaktadır. Dolayısıyla kadın, sadece kendisini özneleştirmeyle kalmamalı aynı zamanda dilin sunduğu özneleşme imkânlarını da etkin bir şekilde kullanmalıdır.

Yazar olarak kadına yönelik feminist eleştiride, kadın yazarların metinlerinin erkek yazarlarınkinden farklı olduğu, kadınların kendilerine has yaklaşım tarzları ve üslupları olduğu belirtilir. Buket Uzuner, bir kadın olarak kendine has dilini ve edebiyat geleneğini oluşturmuş bir kadın yazardır.

Buket Uzuner'in *Önceki ve Sonraki Kadın* hikâyesinde, temelde, iki kadının farklı zamanlarda evlendikleri aynı erkekle yaşamaları sırasında, aslında kendi kişiliklerinde oluşan gelişmenin, kadın-birey oluşunun öyküsü anlatılır. Hikâye gerçek-üstü bir kurgulama ile yazılmıştır. Fakat gerçek yaşamda da çok rastlanan bir vak'ayı dile getirmesi açısından dikkate değerdir.

Kadın yazarların ayrı bir geleneği vardır, çünkü tarihte kadınlar aynı türden baskılara maruz kalmışlardır. Bu durumda kadın yazarların dünyayı ve yaşamı, erkeklerden farklı şekilde algılamaları doğaldır ama bu farklılık biyolojik bir ayırımdan kaynaklanmaz. Kadınların, toplumda uğradıkları aynı türden baskıların yarattığı bir sonuçtur. Kadınlar toplum içinde bir alt-kültür oluştururlar ve bundan dolayı kadın yazarların dile getirdikleri yaşantılar, sergiledikleri davranışlar ve savundukları değerler arasında bir birlik, en azından bir benzerlik vardır.⁴

² Jale Parla, "Kadın Eleştirisi Neyi Gerçekleştirdi?", içinde *Kadınlar Dile Düşünce*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 8.

³ Jale Parla, a.g.e, s. 8.

⁴ Berna Moran, a.g.e, s. 255.

Buket Uzuner'in *Önceki ve Sonraki Kadın* adlı öyküsünde bir adamın farklı yaşam dilimlerinde hayatına giren iki kadın anlatılmaktadır. Hikâyeyi olay açısından birkaç kısma ayırarak özetlememiz mümkündür: Birinci kısımda önceki kadının kulak, burun ve bir gözünü evde bırakması; sonraki kadının, adamla tatilden dönmesi; sonraki kadının yalnızlığını ve ilişkide aksayan yanları dile getirmesi ve önceki kadının kulak, burun ve gözünün evin içinde sonraki kadını tedirgin edişi; iki kadının mutfakta buluşmaları; adamın kadınlara aynı davrandığını gösterip yaşam alanı bırakmadığını önceki kadının anlatması; kadınların uzun bir sohbetten sonra adamı terk etmesi ve kendi benliklerine doğru yolculuğa çıkmaları.

"*Önceki ve Sonraki Kadın*" adlı hikâye aslında bir tek olaya dayanır. İki kadın vardır ve bunlar "önce" ve "sonra" ile belirginleştirilmiştir. Bir erkeğin yaşamındaki iki farklı kadının bir evde gerçek-üstü bir şekilde karşılaşmaları anlatılmaktadır. Önceki kadın hayâlidir ve duyu organlarını evde bırakmıştır. Buna rağmen yaşamına devam eder ve asıl hikâye sonraki kadının adamla tatilden dönmesiyle başlar. Sonraki kadın adamla olan ilişkisini gözden geçirmekte ve kendine hiç yaşam alanı kalmayışından yakınmaktadır. Bu sorgulayış önceki kadının varlığını hissetmesine neden olur:

*"Yıllardır yaşadığı bu evde değişen bir şey vardı ki, daha antrede yabancılık duygusu vermişti ona. Göremediği birinden çekinircesine ayaklarının ucuna basarak odaları dolaştı bir bir."*⁵

İki kadın, adamın varlığı alanında kesişirler ve adam için yaşadıkları zaman dilimlerini gözden geçirmeye başlarlar. Bu kesişme, kadınların hayatının yenileşmesine vesile olur ve erkeğin bencil alanı içinde kendini ifade edemeyen iki kadının yapması gerekeni yapıp onu terk ederler. Peki bunu niçin yaparlar?

Bunu daha doğru cevaplamak için öncelikle erkeğin kimliğini irdelememiz yerinde bir yaklaşım olacaktır. Aslında hikâyenin erkek kahramanı temelde kendine âşık bir adamdır. "*Kendine âşık olan kişinin psikanalizde klinik tanımı narsisttir. Bu kavramın çekirdeği, kişinin kendine ilgi duyması veya kendini olduğundan büyük görmesinin, kendine tutulmanın bir dışavurumu olduğu varsayımdır.*"⁶ Diğer taraftan kibir, bencillik, prestij ve hayranlık özlemi, sevilme arzusu ve bununla birlikte başkalarını sevme yetisinden yoksunluk, sağlığa, görünüşe, zihinsel becerilere yönelik kaygılı bir ilgi gibi özellikler narsistik olarak adlandırılan davranışlara ait özellikler arasında sayılabilir. Hikâyedeki şu satırlar bu fikrimizi destekler:

*"Hep kendiyile doludur o. Ancak kendisiyle ilgili olduğun sürece seninle ilgilenir. [...] Çoğu zaman nasıl bu denli bencil olabiliyor diye kabroluyorum."*⁷

Hikâyedeki erkek hep kendisiyle doludur ve evli olduğu kadınla dahi kendiyile ilgili olduğu sürece ilgilenir. Sonraki kadınla altı yıldır birlikte olmalarına rağmen onun kahvesini nasıl içtiğini bile bilmez. Bu, onun narsistik yönünü açığa çıkarması bakımından oldukça önemli bir delildir:

*"Altı yıldır hâlâ benim iki şekerli ve sütlü kahve içtiğimi öğrenemedi, senin kahvenle karıştırdığımı düşünürdüm bep."*⁸

⁵ Buket Uzuner, *Aym En Çıplak Günü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, 78.

⁶ Karen Horney, *Psikanalizde Yeni Yollar*, Öteki Yayınevi, İstanbul, 2007, 75.

⁷ Buket Uzuner, a.g.e, 82.

⁸ Buket Uzuner, a.g.e, 82.

Erkeğin, eşinin kahvesini nasıl içtiğini altı yıldır bilmiyor oluşu da ilginçtir ve karşı tarafa kendini değersiz hissettirmektedir. Kadın kendisine değer verildiğini ve gereksinim duyulduğunu hissetmez.

Bundan sonra erkeğin durumunu yorumlamamız daha da bir netlik kazanacaktır. Dikkat ederseniz hikâye kahramanlarının isimleri verilmemiştir. Aslında kadının veya erkeğin isimlerinin de önemi yoktur. Bu durum, ataerkil anlayışta erkeğin baskınlığının ve bencilliğindeki narsist yaklaşımın neticesidir. Erkek kaç tane kadınla evlenirse evlensin, kadın, evlendiği erkeğin soyadını taşır ve onun soy ismiyle yeni bir varoluş ve kimlik altına girerken erkek için bu söz konusu olmaz. Bununla birlikte adamın zevki, kadının zevki olur; onun mutluluğu, kadının mutluluğu; onun planları kadının planları hâline gelir.

Bütün bunların neticesinde ise doğrudan doğruya kadının öz-yeterliliğini, özgüvenini ve inisiyatiflerini zayıflatan etkenler söz konusu olmaya başlar. Daha sonra bunlarla birlikte kadın-bireyin güvenlik duygusunun ortadan kalkması ve erkeğin parlak özellikleri üzerinde odaklaşması gibi etkenler de bu tür bir gelişme yaratır. Kadın-bireyin böylesine sıkıntılı koşullar altında yaşamla başa çıkmaya çalışabileceği çeşitli yollar vardır: standartlara uyabilir (süprego); köşesinde kalıp kocasına bağımlı yaşamaya devam edebilir (mazoşistlik eğilimleri); kendini büyük görebilir (narsizm eğilimleri). Hangi yolun seçileceği veya hangisinin ağır basacağı, özgün koşullar toplamına bağlıdır.⁹ Önceki kadın tam da benzer sebeplerden dolayı adamı terk eder:

*"Her gün Coben, Camus ve Hesse'yi dinlemekten bıktığım için gittim. Dünyanın en önemli insanının o olduğuna inanmadığımdan.. Sonra seni buldu."*¹⁰

Birçok romanda, hikâyede ya da geleneksel anlayış çerçevesinde kadının yardımcı rolü üzerinde sıkça durulur. Burada da erkek, yaşaması için bir kadına ihtiyaç duymuş ve evlenmiştir. Evlilik onun kadın ihtiyacını, herhangi bir nesneye ihtiyaç duyması gibi karşılayan bir kurum konumundadır. Psikanalitik bir yorumla, "belirgin narsistik eğilimleri olan bir insan, sevme yetisinden yoksun olmasına rağmen, insanlara hayranlık ve destek kaynağı olarak ihtiyaç duyar."¹¹ Hikâyemizde yer alan erkek karakter de, yalnız yaşayamaz. Evlilik, onun için hayatını devam ettirebilmesi için bir araçtan öteye gitmez:

*"...Sana ihtiyacının olmasının adına sevgi diyeceksek. Seviyordur seni."*¹²

Adam için sevgi, bir kadına ihtiyaç duyması olarak yorumlanır. Önceki kadın, kendisinden sonra yerine başka bir kadının gelmesini doğal olarak karşılar. Ona göre, gidenin yerine mutlaka başkası gelecektir:

*"Ben, benden öncekinden kalan boşluğu, benden sonrakine bıraktım: Sana bıraktım. Sen gidersen yerine başkası gelecektir. Çünkü yalnız yaşayamaz o."*¹³

Kadınlar, evliliklerinde bir problem çıkmaması için kendi kişiliklerini, isteklerini geri plana çekerek eşinin ve ailesinin arzularını yerine getirmeyi tercih emekte ve çoğu zaman da buna zorlanmaktadır. Toplum da bu geleneksel yapılanmayı, oldukça normal bir durum olarak karşılayıp kabul etmektedir. Kadınlar, her şey

⁹ Karen Horney, a.g.e, s. 77.

¹⁰ Buket Uzuner, a.g.e, 83.

¹¹ Karen Horney, a.g.e, s. 82.

¹² Buket Uzuner, a.g.e, 83.

¹³ Buket Uzuner, a.g.e, 84.

karşın, kalıba sokulmaya ve kendilerine zorla kabul ettirilmeye çalışılan kimlikleri benimsemeye karşı direnmişlerdir. Aslında bunu, bir canlının kendini savunma içgüdüğü olarak da yorumlayabiliriz. Hikâyede ilerlerken bir yandan sonraki kadının erkekle altı yıllık yaşamının bu yöndeki ayrıntılarına da rastlarız:

*“Kıvrıcak saçlı kadın, ilk kez korkmadan altı yıl boyu çekinerek sakladıklarını çıkarttı, gözünün önüne serdi. Kocasını, onun kendisiyle en küçük şakayı kaldıramayışını, kendini uyurken bile önemseyişini, karısının problemleri konusunda işlerinin aniden yoğunlaşmasını, altı yılı dolduran hep onun kitapları, filmleri, dostları, sorunları, iş kaygıları, plakaların rı, rı, rıları.”*¹⁴

Bu alıntıda Sonraki kadının bir tasvirine rastlarız. Sonraki kadın, kıvrıcak saçlıdır. Kadın, altı yıl boyunca kocasıyla yaşadığı hayatını düşündüğünde şu sonuçlara ulaşır: Kocasını kendisiyle ilgili en küçük bir şakayı bile kaldıramamaktadır, karısının hiçbir problemiyle ilgilenmek istemez, etrafta hep onun olmasını istediği şeyler söz konusu edilir.

Hikâyedeki erkek bireyin davranışları, narsistik bir eğilime karşılık geldiği gibi aynı zamanda nevrotiktir; kendisiyle ve başkalarıyla başa çıkmaya yönelik bir girişim şeklini içerir. “Narsistik eğilimler yaşam kültürümüzde sık rastlanan bir olgudur. Bu eğilim ben-merkezci; yani kendi güvenlikleriyle, sağlıklarıyla, ünleriyle ilgilenirler; kendilerini güvensiz hisseder ve kendi kişisel önlemlerini abartırlar; kendi değerlerine ilişkin yargıdan yoksundurlar, çünkü bu yargıyı başkalarına bırakmışlardır.”¹⁵

Sonraki kadın, kocasının ben-merkezci durumu kabullenerek altı yıl onunla yaşar, daha doğrusu tahammül eder, katlanır, onu sevdiği için ümit besler. Kocasını tarafından yıllar boyunca, bu şekilde rahatsız edilip görmezden gelinmesine, bir sığıntı gibi yaşamasına izin verilmesine sabreder. Fakat özellikle bu son tatilde kocasına ulaşamadığını, kendi yalnızlığını fark ederiz. Sonraki kadın, kocasıyla birlikte geçirdikleri o tatilde kendini yapayalnız hisseder:

*“Güzel bir tatildi oysa. Bütün son yıllarda genç adamın yanında kendini yalnız hissetmesi dışında başka bir aksaklığı olmayan, altı yıllık bir ikili hayatın kaybolan ayrıntıları ve heyecanlarıyla yaşanan, kendi içinde uyumlu, sakin bir İtalya gezisi.”*¹⁶

Yazar, bununla birlikte aslında kadının, neyin peşinde olduğunu da bize hissettirir. O, kendi kimliğinin peşindedir. Başka türlü davranabilmek, daha doğrusu gerçek kendi olmak yönündeki içgüdülerini uygulamaya koyma cesaretine ulaşacaktır da. Bir arayış içerisindedir ve bu arayış kendi kimliğini yeniden elde etme ve hür bir birey olarak yaşama isteğine yöneliktir. Bu arayış onun hayatta yeniden var olması ve gelişimi için şarttır. Her şeyden önce kendisine biçilen rollere muhalif olmanın da ötesinde kendisine ihsan edilen nihai özgürlüğe bir birey olarak sahip çıkmalıdır. Bunun içinse bir karar vermek zorundadır, evliliğini bitirme kararı! Zira bu kendine yaşam alanı kalmayan yerde, zaten kendisi yoktur:

“Siz tatildeyken geldim buraya. Baktım evin içinde hâlâ onun soluğu vardı. Yalnız onun. Sana yatağında bir kişilik yer, kütüphanesinde iki yüz kitaplık bir soluk

¹⁴ Buket Uzuner, a.g.e, 84.

¹⁵ Karen Horney, a.g.e, s. 82.

¹⁶ Buket Uzuner, a.g.e, 80.

bırakmış ancak. Nasıl da ustaca yapar bunu bilirim. Senin haklarına, kişiliğine çok saygı duyduğunu söyleye söyleye kendi parçası kalar seni.”¹⁷

Ya böyle yaşamayı sineye çekecek ya da bağlarını koparacaktır. İlkinde sömürülme diğeri ise hürriyet vardır. Ya kendi kişiliğini sonuna kadar eritecek, onlaşacak, kocasının bir uzantısı olarak yaşayacak ya da hür bir kadın-birey olarak yaşamayı tercih edecektir. Cinslerden birinin izole edildiği bir dünyada ise mutlu olmak imkânsızdır. Bu durumda kadın, özgürleşme adına evliliğini bitirmek zorunda kalacaktır. Peki bu şart mıdır? Şu durumda şarttır. Çünkü güzel ve uyuma dayalı bir ilişki birbirini tamamlar ve birbiriyle var olma bilinciyle yaşanabilir.

“Ashında burası ne benim ne senin evin oldu. Kendine benzetiş, öğütmediği kişilikleri bu evde barındırmaz o. Şimdi kendinin bir uzantısı olan seninle yaşamasının nedeni bu, biliyorsun.”¹⁸

Kadın çalışmayıp eve kapanırsa, olan yeteneklerini kaybedecek, kişiliğini koruyamayacak, kocasının bir uzantısı hâline gelecektir. Bu hâliyle kadın, sürekli baskı altında tutulan bir varlık konumundan kurtulamayacaktır. Hâlbuki birey yalnızdır ve haysiyetli olabilmesi için bağımsız olması gerekmektedir. Bütün hikâye boyunca kadının içinde bulunduğu durumu sorgulayışı ve sonunda nihai karara varışına şahit olmuştuk. Sonraki kadın altı yıl sonunda belki de ilk kez kendi kararını verecektir.

Kadın nasıl kendisi kalabilir? Neden bir şey kalmak zorunda bırakılıyor kadın? Adam gittikten sonra aynada kendisine bakan sonraki kadın gerçek kendini bir türlü bulamaz:

“Antredeki boy aynasına gidip, kendisini seyretti. Fakat gerçek kendini bulamadı bir türlü.”¹⁹

Hiçbir yoldan kendini ortaya koyamayan kadının her şeyde nesne konumunda kalmaya zorlanması hikâyede açıkça ortaya konur. Hâlbuki kadın, kadın özelliklerini ve farklılıklarını güçlendirdiği zaman kadındır. İki cins birbirinden üstün değil, farklıdır. Öncelikle bunun iyi bilinmesi gerekir. Demokrasi ve çoğulculukta önemli olan da budur. Herkes kendi kültürel kimliğini korur ama iletişim yoğunlaşır. Fakat hikâyede normal düzeyde bir iletişim bile söz konusu değildir. Hikâyede kadın, erkekle hiç konuşmaz; sadece erkek kadını konuşur; daha doğrusu kadının fikir sunma ya da plan yapmasına hiç bir imkân tanınmaz. Bütün fikirler ve planlar adama aittir:

“Bakalım çocuklar ben yokken projeyi becerebilmişler mi, bir kontrol edeyim. Sonra annelere uğrayacağım. Akşama ançuezli pizze getireceğim, biraz İtalya’yı anarız. Haa, akşam televizyonda çok sevdiğim bir bilimkurgu var, seyrederek beraber olur mu? İstersen biraz da Hesse okurum sana, özlemişindir mutlaka.”²⁰

Bu ifadelerde açıkça görüldüğü üzere kocası günü çoktan planlamıştır; akşam ne yeneceğinden ne izleneceğine, hatta ne okunacağına kadar düşünmüş ve bunların yerine getirilmesi için de gerekli koşulları sağlamış görünür.

Bir erkek evlendiği zaman, yalnızca evliliğin kategorik gereklilikleriyle karşı karşıya kalmaz; aynı zamanda evlilik çerçevesinde hiç yeri olmayan ve ilişkiyi zedeleyen kendi kişisel taleplerini de beraberinde getirir. Erkeğin evlilik konusundaki hazırlığı ve

¹⁷ Buket Uzuner, a.g.e, 83.

¹⁸ Buket Uzuner, a.g.e, 84.

¹⁹ Buket Uzuner, a.g.e, 85.

²⁰ Buket Uzuner, a.g.e, 85.

birikimi, onun yaşam felsefesini ve kadınlara yaklaşımını yansıtır. Zaten erkek eş seçerken, kadın ve evlilik konusundaki idealleri kendisine yol göstermiştir.²¹ Hikâyemizin erkek kahramanı ise eşlerini kolayca yönlendirip güdülemek istemiştir. Doğal olarak böyle bir tavır pek çok yanlışa yol açmaktadır; zira hiçbir kadın sürekli boyun eğmeye razı olmaz. Daha doğrusu hiçbir insan bunu sürekli olarak yapamaz. “Uyumlu beraberliklerde, cinselliğin yanı sıra kayıtsız şartsız bir dostluk da gelişip pekişir. Böylelikle iki kişi arasında bağdaşmaz farklılıklar ya hiç olmaz, ya da olsa bile sorunların üstesinden kolayca gelinebilir.”²² *Önceki ve Sonraki Kadın* hikâyesinde anlatılan evlilikte kadın ve erkek hiç konuşmaz; konuşan sürekli olarak erkektir. Erkek kendi isteklerini sıralar durur. Erkeğin, kadını diktası altına alması, kadının kendisini bir nesne gibi hissetmesine sebep olur. Zira erkeğin kişisel doyuma ulaşma çabası, kadın için katlanılmaz bir hâle getirir. Evlilik, iki eşit eşin ortak eylemidir. Evlilikte ise bir eşin kendi kibirliliğini tatmin için ötekini hiçe saymasına yer yoktur. Bu bir istismar ve kabalıktır.

Gece, gündüzle sorunu olan kişilere aittir. Bu elbette bir yorumdur fakat bu bize önyargı ve ayrımcılıkla ilgili olduğunu düşündüğümüz Çin düşüncesindeki Yang-Yin anlayışını çağırıştırır. Çin düşüncesinde Yang (erkek) gündüz, aydınlık; Yin (kadın) ise gece, karanlıktır. *Önceki ve Sonraki Kadın* adlı hikâyede, iki kadın gece buluşurlar ve sabaha kadar konuşurlar. Hikâyede, bu anlayışa doğrudan sayılabilecek bir gönderme dikkatimizden kaçmaz.

*“Geceleri uykusuzluk çekenlerin, geceyle aralarının bozuk olduğunu sananlar bu yüzden yanılırlar, onlar gündüzle sorunlarını çözememiş kişilerdir.”*²³

Geleneksel söylem ya da erkek merkezli görüşler, erkeklerin egemen olduğu toplumlar içerisinde değişir. Bu toplumlarda geleneksel söylem kadını, erkeği ölçü olarak tanımlar. Erkek egemen sözünün, erkeğin ilgi ve çıkar alanlarının kadın çıkar ve ilgi alanlarından öncelikli sayıldığını gözlemleriz. Bu nedenle kadın, erkek ölçü alınarak ona göre tanımlanmakta ve kimlik kazanmaktadır. Bu da kadınların birey olabilmelerinin önünde en büyük engellerden birini teşkil etmektedir.

Önceki ve Sonraki Kadın hikâyesinde evlilik, kadının kimliğini elinden alan, kişiliğini yok eden bir durum arz eder. Kadının bütün iradesi kocasına devredilmiştir. Her alanda olduğu gibi zevklerinde dahi kocasına tâbidir. Bu, neden olur? Bir açıdan hikâyelerde en sevdiğim karakterler narsist tiplerdir. Bu karakterlere ya çok kızsarsınız ya da kahramandan daha çok beğenirsiniz; çünkü bu karakterler, yaptıkları hatanın bilincine varmaksızın ve utanmadan onu tekrarlamakta ısrar ve inat ederler; tıpkı Buket Uzuner’in bu hikâyesindeki erkek gibi. Zira önceki eşinin gitme sebebi ne idiye, sonrakinin gitme sebebi de aynıdır. Fakat adamın tavrında sonraki kadınla evlendiğinde de bir değişme gözlenmemiştir. Hikâyedeki bu vurgu, özellikle dikkatlerden kaçmaz. Her iki kadın da aynı sebeplerden ötürü onu terk eder, daha doğrusu buna erkeğin narsistik eğilimleri nedeniyle zorlanmışlardır.

Hikâyede, ikinci kadının da kendi kişiliğinin yaşamasının imkânsızlaştığı, yaşam alanının iyice daraldığına şahit oluruz. Bunu önceki kadının cümlelerinden rahatlıkla anlarız:

²¹ Alfred Adler, a.g.e, s. 103.

²² Alfred Adler, a.g.e, s. 104.

²³ Buket Uzuner, a.g.e, 84.

*"Baktım, evin içinde hâlâ onun soluğu vardı. Yalnız onun. Sana yatağında bir kişilik yer, kütüphanesinde yüz iki yüz kitaplık bir soluk bırakmış ancak. Nasıl da ustaca yapar, bunu bilirim. Senin haklarına, kişiliğine çok saygı duyduğunu söyleye söyleye kendi parçası kılar seni. Farkına vardığında üzerinden geçen zaman miktarı, insanın kişiliğini ele veren önemli bir ölçüttür. Ben yedi ay dayanabildim."*²⁴

Sevgisinin büyüklüğü bahanesiyle eşini kendi çizgisine çekmek isteyen kişinin iktidar arayışı, "eşini çok sevdiği" gerekçesiyle onun her adımını, her sözünü, her yaptığını kendi isteklerine bağımlı duruma getirir. Bu da kolayca zorbalığa dönüşebilir²⁵. Hikâyede erkeğin, her iki kadına da yaptığı tam da buna benzer. Evde sadece erkeğin düzen ve zevk anlayışına uygun olarak yaşanmaktadır. Üstelik bunu, eşinin haklarına, kişiliğine saygı duyduğunu söyleyerek yapmaktadır. Böylelikle arkadaşlıkları da zedeleyen aynı etmenin yani iktidar ve üstünlük hırslarının evlilik yaşamını da yıprattığına şahit oluruz. Aslında en başta yıpranan kişiliklerdir ve daha sonra da çiftler arasındaki aşk ilişkisi zedelenir. Doğal olarak kimse, aşk ilişkisinde bile, sürekli boyunduruk altında yaşamak istemez.

Adam için kadın, evinin içindeki eşyalardan biri gibidir. O eşya gittiğinde onun yokluğu başka biriyle doldurulacaktır. Çaresiz kalan kadın terk edişe yönelir. Çünkü artık kadın ve erkek arasında keskin bir hiyerarşi oluşmuştur. Bunu kırmak ise ancak kaçışla mümkün olacaktır. Kadın, ancak bu şekilde bir birey olarak kalabilecektir. Goldman, bir makalesinde kadınların pasifliğine ve köle tavırlarına öfkelerini açıklar ve her birey kendi özgürlüğü ve gücü üstünde hak iddia etmedikten sonra kimsenin özgür olamayacağını ifade eder²⁶.

Sonraki kadın, antredeki boy aynasına gidip kendini seyrettiğinde bir türlü gerçek kendini bulamaz ve artık o an, kararını sakın bir dinginlik içerisinde uygular:

*"Hiç telaşlanmadan yatak odasına geçip İtalya'dan getirdiği, henüz açmadığı bavuluna Adrienne Rich, Doris Lessing, Mevlana, Yunus Emre kitaplarını doldurdu. Kendi anahtarını da, gözboncuklunun yanına bırakıp çıktı. Evde hiç izi kalmamıştı."*²⁷

İtalya gezisinden getirdiği açılmamış bavuluna kitaplarını dolduran kadın, evin anahtarını masaya bırakıp çıkar. Böylelikle kocasının varlığıyla dolu olan evde, kendisinden hiçbir iz kalmaz.

Öykü bir açıdan, kadının nesnellliğini ve özne olma çabasını bize gösterir. Kadının bir birey olarak tavır alma hakkını kullandığına şahit oluruz. Kocasını terk etmekten başka bir çıkar yolu kalmaz. Her iki kadın da, kendi yaşamlarının daracık sınırlar içerisinde sıkıştırıldığını ve evlilikleri süresince edilgin/nesnel konumda kalmaya itildiklerini hissederler. Hâlbuki hiç kimse çok uzun süre böyle bir konumda kalmak istemez.

Her iki kadının deneyimiyle, erkek nüfuzunun evlilik hayatında baskın ve geniş varlığının gözler önüne serildiği hikâyede, üslûp ve zaman da buna uygunluk gösterir. Düşsel bir anlatımla, yaşanan gerçeğe ve gerçekliğe bir başkaldırı söz konusudur. Ele aldığımız olayı ve problemi anlamlandıran bir sosyal gerçeklik ve psikanalitik tespitleri

²⁴ Buket Uzuner, a.g.e, 83-84.

²⁵ Alfred Adler, a.g.e, s. 119.

²⁶ Fatma Kayhan, *Feminizm: İzim'ler Dizisi*. BDS Yayınları, İstanbul, 1999, s. 40.

²⁷ Buket Uzuner, a.g.e, 85.

de söz konusu ederek yorumladığımız hikâyede kadının kendisiyle hesaplaşıp geçmişle şimdi arasındaki keşişmeler de vurgulanmıştır.

Sonuç

Bireyin özgürlüğüne, kişisel yaşam haklarına, karşısındaki insana da seçme özgürlüğü tanıyan bir çerçevede saygı gösterilmelidir. Kişisel üstünlük kurmak isteyen kişinin, bulunduğu toplulukla sağlıklı bir iletişim içinde olması düşünülemez. Evlilik ilişkilerinde de aynı durum söz konusudur.

Buket Uzuner'in *Önceki ve Sonraki Kadın* hikâyesinde, temelde iki kadının farklı zamanlarda aynı erkekle evlilikleri süresince onun tarafından edilgin/nesnel bir konuma ve kalıba sokulmaya çalışılmasına karşı çıkarak yeniden kadın-birey oluşunun öyküsü anlatılır.

Bir adamın farklı yaşam dilimlerinde hayatına giren iki kadının anlatıldığı hikâyede, her iki kadının ve adamın isimlerine rastlamayız; çünkü isimleri verilmemiştir. Hikâyedeki karakterlerin isimlerinin olmayışı bize onların, işleyen bir sistemin nesnesi oldukları imasını da verir. Bu yüzden de isimlerinin herhangi bir önemi yoktur. Önemli olan sistem çarkının dönmesidir. Sistem çarkı dönerken, erkeğin kişiliği altında iki kadının kişiliğinin hiçe sayıldığına şahit oluruz. Önceki kadın bu duruma sadece yedi ay sabredebilirken, sonraki kadın altı yıl bu adamla yaşar. İki kadının, erkeği terk edişindeki gerekçeleri nedeniyle hak vermede ister istemez onlardan yana çıkarız. Muhtemelen onlardan sonra da erkeğin hayatında başka bir kadın olacaktır. Hikâye bunun olacağına dair bize yeşil ışıklarını yakar. Zira önceki kadından önce de bir kadın olmuştur, sonraki kadından sonra da başka bir kadın olmaması için engel görülmez.

Aşk ve bunun mutlu neticesi olarak görülen evlilik hayatının bir yönünün yansıtıldığı *Önceki ve Sonraki Kadın* hikâyesinde erkeğin, evlendiği eşlerin kişiliklerine değer vermediği ve onlara hür insan algısına ters olarak davrandığı gözlemlenmiştir. İki bireye ait bir görev olan evliliğin, tek kişinin iktidarında sürdürülmesi mümkün görünmemektedir.

Kaynakça

- Adler, Alfred, *Cinsiyetler Arasında İşbirliği*, (Çev: Selçuk Selvi), Payel Yayınları, İstanbul, 1999.
- Horney, Karen, *Psikanalizde Yeni Yollar*, Öteki Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Kayhan, Fatma, *Feminizm: İzm'ler Dizisi*, BDS Yayınları, İstanbul, 1999.
- Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- Parla, Jale, "Kadın Eleştirisi Neyi Gerçekleştirdi?", içinde *Kadınlar Dile Düşünce*, (Derl: Sibel Irzık, Jale Parla), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 15-34.
- Uzuner, Buket, *Aynı En Çıplak Günü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998.